

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.101>

ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Хомишин І.,

*Національний університет «Львівська політехніка»
заступник директора з науково-педагогічної роботи,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового Інституту права,
психології та інноваційної освіти
доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6180-3478>
iryana.y.khomyshyn@lpnu.ua*

Хомишин І., Юридичний механізм звільнення та припинення повноважень судді: проблемні аспекти.

У статті визначено проблеми юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді, сформульовано напрямки вдосконалення законодавства України, яке регулює звільнення судді з посади та припинення його службових повноважень. Визначені наступні проблеми юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді: 1) постійні зміни в законодавстві зумовлюють наявність низки перехідних положень, диференціацію підстав та механізму припинення правового статусу судді; 2) неоднаковий обсяг прав та можливостей судді при реалізації такої юридичної гарантії при звільненні як довічне грошове забезпечення судді у відставці в залежності від фактів проходження кваліфікаційного оцінювання, призначення на посаду після 30 вересня 2016 року та стажу суддівської роботи після цієї дати не менше трьох років, а також від правил підрахунку суддівського стажу в залежності від дати обрання на посаду; 3) встановлення невідповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання є додатковою підставою звільнення судді з посади, не передбаченою Конституцією України; 4) недосконалість законодавчих змін переліку підстав припинення правового статусу судді, зокрема в частині неврахування факту закінчення п'ятирічного строку призначення великої кількості суддів та неможливості припинити правовий статус судді на цій підставі, створили не визначеності у статусі працівників; 5) оціночний характер категорій істотності, грубості, упередженості, умислу в діях судді зумовлює різне сприйняття наявності чи відсутності підстав для звільнення як дисциплінарного стягнення; 6) диференціація давності притягнення до дисциплінарної відповідальності в залежності від часу здійснення протиправних дій; 7) відсутність серед конституційних підстав припинення правового статусу судді такої підстави як поновлення

на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу, що зумовлює складнощі виконання рішень суду про поновлення судді на посаді; 8) альтернативність норми про можливість зупинення розгляду заяви про звільнення за власним бажанням чи у відставку на час розгляду скарги чи заяви в рамках дисциплінарного провадження; 9) фактичне виведення з кола осіб, що можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності за ст. 172-6 КУпАП, суддів, щодо яких прийнято рішення про звільнення їх з посади через недоліки законодавчої техніки правового регулювання механізму звільнення судді з посади; 10) відображення поширених у суспільстві явищ правового нігілізму, низького рівня правової культури і на членів Вищої ради правосуддя як дисциплінарного органу в судовій сфері; 11) спроби влади використовувати механізм звільнення суддів у політичних.

Ключові слова: судова система; демократія; судова влада; судові органи; правовий статус судді; механізм притягнення суддів до юридичної відповідальності; судова реформа; правосуддя; судочинство, держава.

Khomyshyn I. Legal mechanism of dismissal and termination of judge authorities: problem aspects.

The article identifies the problems of the legal mechanism for the dismissal and termination of a judge's powers, formulates directions for improving the legislation of Ukraine, which regulates the dismissal of a judge from office and the termination of his official powers. The following problems of the legal mechanism for the dismissal and termination of a judge's powers have been identified: 1) constant changes in the legislation lead to the presence of a number of transitional provisions, differentiation of the grounds and mechanism for the termination of a judge's legal status; 2) the unequal scope of rights and opportunities of a judge when implementing such a legal guarantee upon dismissal as a lifetime

financial support for a retired judge, depending on the facts of passing a qualification assessment, being appointed to a position after September 30, 2016, and having worked as a judge for at least three years after that date, as well as the rules for calculating judicial seniority depending on the date of election to the position; 3) establishment of a judge's non-compliance with the qualification evaluation criteria is an additional ground for the judge's dismissal from office, which is not provided for by the Constitution of Ukraine; 4) the imperfection of the legislative changes to the list of grounds for terminating the legal status of a judge, in particular in the part of not taking into account the fact of the expiration of the five-year term of appointment of a large number of judges and the impossibility of terminating the legal status of a judge on this basis, created uncertainty in the status of employees; 5) the evaluative nature of the categories of materiality, rudeness, bias, intent in the judge's actions leads to different perceptions of the presence or absence of grounds for dismissal as a disciplinary sanction; 6) differentiation of the statute of limitations for bringing to disciplinary responsibility depending on the time of illegal actions; 7) the absence of such grounds as the reinstatement of an employee who previously performed this work among the constitutional grounds for terminating the legal status of a judge, which makes it difficult to implement court decisions on the reinstatement of a judge; 8) the alternative of the norm on the possibility of stopping the consideration of an application for voluntary dismissal or resignation during the consideration of a complaint or application within the framework of disciplinary proceedings; 9) actual removal from the circle of persons who may be held administratively liable under Art. 172-6 of the Code of Administrative Offenses, judges, in respect of whom a decision was made to dismiss them from office due to deficiencies in the legislative technique of legal regulation of the mechanism for dismissing a judge from office; 10) reflection of the widespread in society phenomena of legal nihilism, low level of legal culture and on the members of the Supreme Council of Justice as a disciplinary body in the judicial sphere; 11) attempts by the authorities to use the mechanism of dismissal of judges from political ones.

Key words: judiciary; democracy; judiciary; judicial bodies; legal status of a judge; the mechanism of bringing judges to legal responsibility; judicial reform; justice; judiciary, state.

Постановка проблеми. Специфічність діяльності судових органів, виконання суддею публічно-владних повноважень, необхідність забезпечення неупередженості та об'єктивності розгляду справ, недопустимість будь-якого зовнішнього тиску на суд віднайшли своє місце і в низці особливостей правового регулювання праці судді

як працівника та суб'єкта трудових правовідносин. Зокрема, йдеться про спеціальні підстави припинення трудового договору, а саме звільнення з посади та позбавлення повноважень судді. Такі підстави, з одного боку, показують об'єктивні факти юридичної дійсності, впливають на факт припинення правового статусу судді у випадку вчинення останнім протиправних дій, з іншого боку – їх вичерпний перелік зумовлює зменшення ризику зовнішнього тиску на особу, котра здійснює правосуддя. Відтак, забезпечується реалізація принципів незалежності судової влади та рівності усіх перед законом.

Від проголошення незалежності України у соціумі простежується постійний запит щодо реформування судової влади, прагнення справедливості та об'єктивності правосуддя, подолання корупції у цьому напрямку, створення ефективного механізму притягнення суддів до юридичної відповідальності. З огляду на це, у 2014 р. ухвалено окремий ЗУ «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», який передбачає процедуру спеціальної перевірки суддів, можливості звільнення в результаті негативних висновків такої перевірки; у 2016 р. були внесені зміни до Конституції України стосовно уточнення правового статусу судді, а також ухвалений новий ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Утім, подібне реформування не завжди здійснюється в оптимальний спосіб, позаяк супроводжується впливом політичних та економічних чинників, й водночас, обумовлює необхідність вивчення його впливу на правовий статус суддів.

Аналіз дослідження проблеми. Особливість правового статусу судді як уповноваженого носія державної влади зі здійснення правосуддя визначає те, що різні аспекти механізму припинення такого статусу внаслідок звільнення з посади або припинення повноважень аналізуються як вченими у сфері трудового права, так і дослідниками, які професійно досліджують питання теорії права, конституційного права, судоустрою та правосуддя. У сфері трудового права можна виділити праці таких вчених, як В. Андріїв, Н. Болотіна, С. Вавженчук, С. Венедіктов, Ю. Гришина, Ю. Дмитренко, Н. Долгіх, В. Жернаков, Т. Занфірова, М. Іншин, М. Кобаль, В. Костюк, В. Лазор, С. Лукаш, К. Мельник, Н. Мельничук, І. Митрофанов, О. Москаленко, В. Пересунько, П. Пилипенко, С. Прилипко, В. Прокопенко, О. Обушенко, О. Тищенко, О. Процевський, С. Селезень, О. Ситницька, А. Слюсар, О. Тищенко, С. Черноус, Н. Хуторян, В. Щербина, О. Ярошенко та інші; в сфері конституційного, адміністративного права, судоустрою та правосуддя – А. Борко, В. Бринцев, Ю. Гаруст, М. Гуренко, О. Калашник, Н. Камінська, С. Ківалов, Р. Куйбіда, А. Молдован, В. Молдован, І. Назаров, Н. Охотницька, Я. Падох, В. Погорілко, Ю. Полтавець, В. Сердюк,

Д. Шпенюв, Т. Штих та інші. При цьому науковці в своїх працях основну увагу акцентують або на загальних умовах припинення трудових відносин, механізмі розірвання трудового договору, звільненні з посади, або на загальних засадах функціонування системи судоустрою та судової влади, правового статусу судді. Поряд з цим, детальному дослідженню механізму припинення цього статусу в контексті припинення трудових відносин, вивченню процедур звільнення судді з посади, припиненню його службових повноважень, юридичних гарантій судді в даному процесі увага практично не приділяється.

Відсутність системних досліджень у даній сфері, а також формалізм при застосуванні на практиці багатьох положень закону, прогалини в нормативних актах, юридичні колізії, недоліки законодавчої техніки, необхідність напрацювання оптимального механізму поєднання принципу незалежності в роботі судді та його відповідальності за свої дії в черговий раз свідчать про актуальність даної теми та викликають потребу її наукової розробки і дослідження, в тому числі з врахуванням закордонного досвіду правового регулювання.

Мета статті – визначити проблеми юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді, сформулювати напрямки вдосконалення законодавства України, яке регулює звільнення судді з посади та припинення його службових повноважень.

Виклад основного матеріалу. Упродовж всього періоду незалежності України сфера правосуддя викликала напевно найбільше ламентаций зі сторони як суспільства, так й держаних органів та міжнародних інституцій. Справді, справедливий суд, об'єктивні та неупереджені судді є виразним показником демократичності держави, рівня захисту прав й свобод її громадян. Відтак, цілком природним й логічним виглядає прагнення держави удосконалити механізми судової системи, зокрема ті з них, що стосуються припинення правового статусу судді. На жаль, аналогічне упорядкування та удосконалення не завжди здійснюється в оптимальний спосіб, супроводжується впливом політичних й економічних чинників. Попри те, що сьогодні діє вже третій закон із часів незалежності стосовно судоустрою та статусу суддів, навіть після судової реформи (2016 р.) все ще залишається значна низка прогалин у нормативних актах, юридичні колізії, прогалини законодавчої техніки, які створюють проблеми у правозастосуванні, забезпеченні трудових прав суддів й незалежності судової влади в цілому.

Конституція України, визначивши перелік підстав звільнення суддів із посади й припинення їх повноважень, закріпила вичерпний характер цих підстав. Поряд з цим, реформування системи правосуддя передбачає додаткові механізми, які фак-

тично створюють нові підстави припинення правового статусу судді. Одним з таких механізмів є імперативна норма про оцінювання відповідності займаній посаді судді, призначеного (обраного) суддею до 30 вересня 2016 року, колегіями Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Відповідно до Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення від 03.11.2016 кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи: складання іспиту; дослідження досьє; проведення співбесіди. Його критеріями є компетентність (професійна, особиста, соціальна), професійна етика та добросовісність. Встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання здійснюється членами Комісії за їх внутрішнім переконанням відповідно до результатів кваліфікаційного оцінювання. Рішення Комісії про невідповідність судді займаній посаді, відмова судді від оцінювання є підставою для внесення подання до Вищої ради правосуддя з рекомендацією про звільнення судді з посади [1]. Отже, де-факто створене правове підґрунтя звільнення судді із посади у випадку негативних висновків за результатами оцінювання його відповідності зайнятій посаді.

Пленум Верховного Суду України у своєму висновку до проєкту ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» (нині діючий законом) на початку червня 2016 року зазначав, що вилучення із сполучення «Верховний Суд України» слова «України», тобто семантичні зміни в наведеній назві, не призводить до зміни його конституційно-правового статусу, не може впливати на стан судової реформи, а також не є підставою для звільнення всіх суддів та ліквідації найвищої судової інстанції в Україні. Верховний Суд не змінює свого конституційного статусу; при збереженні нинішніх функцій йому лише повернуто повноваження суду касаційної інстанції, які він мав до 2010 р., та надано окремі повноваження. Оскільки конституційний статус Верховного Суду залишається без суттєвих змін, то нормативні приписи, з яких впливає ліквідація Суду та припинення повноважень усіх суддів Суду з поступовим формуванням нового складу Верховного Суду шляхом проведення конкурсу, є неприйнятними [2]. Застереження ВСУ про порушення конституційних підстав звільнення суддів не були враховані; суперечливі положення прийняті у первісній редакції.

Діюче законодавство передбачає широкий спектр підстав притягнення суддів до відповідальності; додатково наводиться зміст юридичних фактів, що свідчать про істотність дисциплінарного проступку, грубого нехтування обов'язками, що є несумісним із статусом судді чи виявило його невідповідність цій посаді. Якщо з критерієм систематичності протиправних дій проблем

у правозастосуванні не виникає, то категорії істотності та грубості в значній мірі носять оціночний характер, відтак можливе різне сприйняття наявності чи відсутності підстав для звільнення в залежності від суб'єктивного розуміння системи цінностей особами, які уповноважені приймати відповідні дисциплінарні рішення. У зв'язку з цим цілком слушним є зауваження Т. Штих, що це перешкоджає належному застосуванню правових норм щодо дисциплінарної відповідальності суддів, залишаючи місце розбіжностям у трактуванні поняття «дисциплінарний проступок» [3, с. 17].

Як приклад такого неоднакового сприйняття, можна привести дисциплінарну справу № 781/Здп/15-17 щодо судді Приморського районного суду міста Одеси Лабунського В. Третьою дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя при первісному розгляді дисциплінарної справи було встановлено, що постановою Одеського окружного адміністративного суду від 25 листопада 2013 року задоволено позов виконавчого комітету Одеської міської ради про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання. На виконання постанови суду державний виконавець Лукаевич Г.О. у супроводі працівників міліції прибув на місце виконання судового рішення, зачитав виконавчий лист, після чого кілька десятків «невстановлених осіб під виглядом працівників житлово-комунальних служб» почали демонтувати намети і вантажити їх з іншим майном учасників акції на автомобіль. Під час демонтажу наметів працівниками правоохоронних органів було затримано деяких учасників мирних зібрань, а саме ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_1. Постановою судді Лабунського В.М. від 26 листопада 2013 року (справи № 522/29552/13-п, № 522/29551/13-п) ОСОБА_1 було притягнуто до адміністративної відповідальності за статтями 173 КУпАП (дрібне хуліганство) та 185 КУпАП (злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця) шляхом застосування до нього адміністративного арешту строком п'ять діб. При цьому було порушено принцип належності та допустимості доказів, використано як доказ вини Особа_1 відеозапис, який насправді підтверджував його невинуватість, відхилено пояснення свідків, відмовлено в допитів свідків захисту, відсутні посилення на обставини, що обґрунтовують застосування більш суворого виду адміністративного стягнення, порушені інші процесуальні норми. На думку членів Дисциплінарної палати, вказані грубі порушення законодавства свідчать про необ'єктивний та упереджений розгляд справ, порочать звання судді та підривають авторитет правосуддя; відтак належним на них реагуванням є звільнення судді з посади.

Водночас Вища рада правосуддя, переглядаючи рішення Дисциплінарної палати, констатувала недоведеність умислу, упередженості в діях судді, відсутність в матеріалах справи доказів, які б це підтверджували. Не сумніваючись у порушенні процесуальних норм суддею при ухваленні рішення, Рада не погоджується з висновком Дисциплінарної палати, що такі порушення норм права свідчать не лише про їх незаконність, але й про умисний характер та явну упередженість зазначеного судді. Також акцентується увага на тому, що при обранні виду дисциплінарного стягнення, що підлягає застосуванню до судді Лабунського В.М., необхідно було врахувати такі обставини: суддя характеризується позитивно, раніше до дисциплінарної відповідальності не притягувався, вчинений суддею проступок не є грубим, не мав системного характеру та негативних наслідків для ОСОБА_1. Відповідно, Вища рада правосуддя скасувала рішення Дисциплінарної палати, а з огляду на закінчення терміну притягнення до дисциплінарної відповідальності – ухвалила припинити дисциплінарне провадження [4]. Таким чином, різна суб'єктивна оцінка членами Дисциплінарної палати та Вищої ради правосуддя одного і того ж юридичного факту дисциплінарного проступку судді на предмет умислу, упередженості в діях індивіда зумовили протилежні висновки щодо наявності чи відсутності істотності, грубості протиправних дій судді, необхідності звільнення за подібну поведінку.

Також у наведеному нами вище рішенні Вищої ради правосуддя відображається інша проблема, пов'язана із змінами в законодавстві, – диференціація давності притягнення до дисциплінарної відповідальності в залежності від часу здійснення протиправних дій. Якщо проступок вчинено до 30 вересня 2016 року – давність становить один рік, після цієї дати – три роки. Через те, що новий Закон погіршує становище індивіда, зворотної сили він не має, отже, значення має лише час вчинення проступку, а не накладення дисциплінарного стягнення. Подібна диференціація знову ж таки формує різний обсяг трудових прав суддів в дисциплінарному провадженні залежно від календарного часу здійснення проступку.

Невід'ємною трудовою гарантією суддів та інших працівників є можливість оскарження свого звільнення (подання про звільнення) до компетентних органів. Можливість задоволення цих скарг зумовлює існування в трудовому праві такого поняття як поновлення на посаді. Негайність виконання рішення суду про поновлення працівника на роботі передбачена і українським законодавством, водночас механізм виконання такого рішення відносно судді по суті відсутній, що з самого початку поставило під сумнів можливість в стислі строки виконати рішення, поновивши суддю на посаді.

У 2013 році О.В. Лавринович – тодішній голова Вищої ради юстиції – зазначав, що відновлення на посаді колишнього судді буде можливе, коли з'являться спеціальні норми, яким чином можна виконувати такі рішення. На його думку, щоб цей суддя знову обійняв посаду у Верховному Суді, потрібне його нове призначення відповідно до чинних сьогоднішніх норм. Хоча фахівці, аналізуючи механізм поновлення судді на посаді, доводять, що насправді таких механізмів може бути декілька. Мова йде про новий розгляд питання на національному рівні тими ж органами, що ухвалювали рішення про звільнення О.Ф. Волкова; звернення до ВАСУ чи Верховного Суду із заявою про перегляд рішення ВАСУ в цій справі у зв'язку із встановленням ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань; самостійне вирішення питання парламентом шляхом внесення змін до власної постанови про звільнення з посади [5]. Відзначимо, що останній механізм був використаний українським парламентом наприкінці 2014 року. Постановою Верховної Ради України від 25 грудня 2014 року було визнано такою, що втратила чинність, постанову від 17 червня 2010 року № 2352-VI в частині звільнення з посади судді Верховного Суду України Волкова Олександра Федоровича [6]. 02 лютого 2015 року Голова Верховного Суду видав наказ про поновлення судді на посаді, отже рішення Європейського суду з прав людини виконувалося Україною більше двох років, попри імперативну вимогу «негайності» виконання.

Після 30 вересня 2016 року звільнення суддів відбувається за рішенням Вищої ради правосуддя без необхідності погодження чи подальшого схвалення цього рішення третіми особами. Отже, виглядає логічним, щоб був присутній механізм виконання Радою рішень судів про поновлення судді на посаді. Відсутність такого механізму створює проблеми у виконанні рішення суду про поновлення на роботі, адже можливі затягування цього процесу, в тому числі шляхом посилання на повну укомплектованість штату відповідного суду.

Однією з найважливіших засад діяльності дисциплінарних органів є послідовність у прийнятті рішень, застосування однакових підходів, однакового трактування норм права при дослідженні подібних юридичних фактів.

Натомість Вища рада правосуддя та її попередник – Вища рада юстиції, на жаль, не завжди дотримується в роботі таких засад правозастосування. Досліджуючи підстави звільнення судді з посади, ми вже звертали увагу на суттєву диференціацію як змісту цих підстав, так і правових наслідків, що зумовлені їх застосуванням. Проблема виникає тоді, коли суддя в цілях уникнення дисциплінарної відповідальності подає заяву про відставку чи звільнення за власним бажанням. За цих обставин Вища рада правосуддя (Вища рада юстиції) може призупинити розгляд заяви судді

на час дисциплінарного провадження. Використання чи невикористання нею цієї опції створює переваги одним суддям та обмеження іншим.

У рамках нашої статті не бачимо сенсу заглиблюватися в зміст протиправних дій судді, порушення ним норм етики та моралі. Акцентуємо увагу лише на тому, що з проаналізованих нами прикладів випливає, що в одних випадках Вища кваліфікаційна комісія суддів приймала рішення про призупинення розгляду заяви судді про звільнення за власним бажанням (у відставку), в інших, незважаючи на порушення дисциплінарного провадження, такого рішення на приймала. Відповідно, здійснюване нею провадження носило суто формальний характер, адже було наперед відомо, що після постанови парламенту про задоволення заяви воно буде припинено.

Згідно із звітом Вищої кваліфікаційної комісії суддів за 2016 рік прийнято 277 рішень Комісії про припинення дисциплінарного провадження у зв'язку із припиненням повноважень судді [7]. Це свідчить про активне використання суддями механізму звільнення за власним бажанням (у зв'язку з відставкою), в тому числі з метою уникнення дисциплінарної відповідальності, звільнення як дисциплінарної санкції.

Колізії та неузгодженості українського законодавства в значній мірі зумовлені недоліками законодавчої техніки, недосконалою конструкцією правових норм. Подібні недоліки не тільки ускладнюють правозастосування, а й іноді дають юридичну можливість судовим органам формувати неоднозначні висновки не тільки в конкретній справі, але й надавати їм характер рекомендацій іншим суддям при розгляді аналогічних справ. Так, законодавець, диференціювавши механізм припинення правого статусу судді (звільнення з посади та припинення повноважень), лише в розрізі припинення повноважень судді зазначив, що це є підставою припинення трудових відносин з судом. Натомість у ситуації із звільненням судді питання припинення трудових відносин залишилося неврегульованим.

Загалом, новий статус Вищої ради правосуддя був одним з символів судової реформи 2016 року, об'єктивності та неупередженості при вирішенні питань дисциплінарної відповідальності суддів, в тому числі застосування звільнення в якості стягнення за протиправні дії особи. На думку вчених, критерієм подібної об'єктивності та неупередженості є ефективність розгляду дисциплінарними органами так званих справ «суддів Майдану», тобто суддів, які під час Революції Гідності виносили судові рішення з очевидними ознаками свавільності та упередженості. Відповідно до даних Вищої ради правосуддя, наданих на запити ГО ВО «Автомайдан», до неї було передано заяви стосовно 351 судді, які виносили рішення, передбачені Законом України «Про відновлення довіри

до судової влади». За результатами розгляду цих скарг щодо 204 суддів прийнято рішення відмовити у відкритті дисциплінарного провадження; внесено подання про звільнення 64 суддів, з яких звільнено 34 особи, подання про звільнення одного судді скасовано ВРП, 29 суддів очікують остаточного рішення. Таким чином, на сьогодні фактично звільнено лише 34 судді, що складає 10% від усіх «суддів Майдану». При цьому і наразі немає даних про фактичне звільнення суддів наказом голови суду. Були факти, коли судді продовжували займати пост судді більше року після Указу Президента України про їх звільнення (судді Голосіївського суду Л.С. Калініченко та М.О. Фролов) [8]. Низький відсоток звільнень суддів пов'язаний насамперед з уже згаданою нами проблемою суб'єктивного трактування понять істотності, умислу, упередженості, грубості при вчиненні дисциплінарного проступку; відтак в більшості випадків факти порушень норм матеріального та процесуального права не заперечуються, але, на думку Вищої ради правосуддя, їх недостатньо для того, щоб звільнити суддю з посади.

Іншою небезпечною тенденцією є спроби влади використовувати механізм звільнення суддів у політичних цілях, при цьому рішення Вищої ради правосуддя в цьому контексті не дають підстав бути впевненим про її незалежність при прийнятті відповідних рішень. Наприклад, Рада не підтримала рекомендацію про звільнення судді Дніпровського районного суду М. Чауса після того, як він у грудні 2015 року прийняв рішення про тримання під вартою політика Г.О. Корбана. Іншим прикладом є суддя Оболонського районного суду м. Києва В.В. Девятко, стосовно якого ВРП затягувала розгляд його справи до закінчення строків притягнення до дисциплінарної відповідальності, а тепер він розглядає справу № 1 – обвинувачення у державній зраді колишнього Президента України В.Ф. Януковича [9, с. 75]. За таких обставин створюються ризики поширення прагнень влади впливати на механізм звільнення суддів з посади, в тому числі поширювати елементи правового нігілізму серед членів Вищої ради правосуддя як дисциплінарного органу в судовій сфері.

Проведений нами розгляд проблемних питань юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді в Україні засвідчило, що, попри серйозні позитивні зрушення в правовому регулюванні після судової реформи 2016 року, низка проблем все ще існує в цій сфері. Зокрема до їх числа відносимо наступні елементи:

1) постійні зміни в законодавстві обумовлюють наявність низки перехідних положень, частинне збереження чинності попереднього закону, диференціацію підстав й механізму припинення правового статусу судді;

2) неоднаковий обсяг прав та можливостей судді при реалізації такої юридичної гарантії при

звільненні як довічне грошове забезпечення судді у відставці в залежності від фактів проходження кваліфікаційного оцінювання, призначення на посаду після 30.09.2016 р. й стажу суддівської роботи після цієї дати не менше 3 років, а також від правил підрахунку суддівського стажу в залежності від дати обрання на посаду;

3) встановлення невідповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання є додатковою підставою звільнення судді з посади, не передбаченою Конституцією України;

4) ліквідація роботодавця – ВСУ, ВСУ із розгляду цивільних й кримінальних справ, ВГСУ, ВАСУ – є додатковою підставою припинення суддівських повноважень, не передбаченою Конституцією України;

5) недосконалість законодавчих змін переліку підстав припинення правового статусу судді, зокрема в частині неврахування факту закінчення п'ятирічного строку призначення великої кількості суддів та неможливості припинити правовий статус судді на цій підставі, створили умови, за яких трудові відносини тривають, проте працівник фактично основні трудові обов'язки (здійснення правосуддя) не виконує;

6) оціночний характер категорій істотності, грубості, упередженості, умислу в діях судді зумовлюють різне сприйняття наявності чи відсутності підстав для звільнення як дисциплінарного стягнення в залежності від суб'єктивного розуміння системи цінностей особами, які уповноважені приймати відповідні дисциплінарні рішення.

7) диференціація давності притягнення до дисциплінарної відповідальності в залежності від часу здійснення протиправних дій – до 30 вересня 2016 року чи після цієї дати;

8) відсутність серед конституційних підстав припинення правового статусу судді такої підстави як поновлення на роботі працівника, котрий раніше виконував цю роботу, що зумовлює складнощі щодо виконання рішень суду про поновлення судді на посаді;

9) відсутність механізму поновлення Вищою радою правосуддя судді на посаді створює проблеми у виконанні рішення суду про таке поновлення, можливі затягування цього процесу, в тому числі шляхом посилання на повну укомплектованість штату відповідного суду;

10) альтернативність норми про можливість зупинення розгляду заяви щодо звільнення за особистим бажанням чи у відставку на період розгляду скарги або заяви у рамках дисциплінарного провадження, що обумовлює можливість неоднакового застосування норм права при вирішенні аналогічних ситуацій;

11) фактичне виведення із кола осіб, які можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 172-6 КУпАП, суддів, щодо котрих прийнято рішення про звільнення їх

із посади, через недоліки законодавчої техніки правого регулювання механізму звільнення судді з посади;

12) відображення поширених у суспільстві явищ правового нігілізму, низького рівня правової культури і на членів Вищої ради правосуддя як дисциплінарного органу в судовій сфері;

13) спроби влади використовувати механізм звільнення суддів у політичних цілях, при цьому рішення Вищої ради правосуддя в цьому контексті не дають підстав бути впевненим про її незалежність при прийнятті відповідних рішень [75, с. 76-77].

Висновки. Виокремлені нами проблеми юридичного механізму припинення правового статусу судді зумовлені низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, в тому числі умовами перманентного реформування сфери правосуддя та суспільно-політичними процесами в державі. Відтак їх подолання пов'язане з комплексним, системним вирішенням окреслених чинників. Лише за таких умов можна забезпечити ефективне та дієве функціонування механізму звільнення судді з посади та припинення його повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 03.11.2016 № 143/зп-16. URL: http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/poriadok_ta_metod.pdf (дата звернення: 16.06.2023).
2. Про затвердження Висновку стосовно проекту Закону «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. № 4734 від 30 травня 2016 року): Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.06.2016 № 12. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/0D4B2BBE5395484CC225804200275582](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/0D4B2BBE5395484CC225804200275582) (дата звернення: 16.06.2023).
3. Штих Т.В. Правовий статус суддів як суб'єктів трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2010. 22 с.
4. Рішення «Про притягнення судді Приморського районного суду міста Одеси Лабунського В.М. до дисциплінарної відповідальності». URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/27063> (дата звернення: 16.06.2023).
5. Мельник М. «Олександр Волков проти України»: Доленосне рішення та некаваліє виконання. URL: <https://dt.ua/LAW/oleksandr-volkov-protiukrayini-dolenosne-reshennya-ta-nekvalivne-vikonannya-.html> (дата звернення: 19.06.2023).
6. Про виконання рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» щодо судді Верховного Суду України Волкова Олександра Федоровича: Постанова Верховної Ради України від 25.12.2014 № 60-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/60-19> (дата звернення: 19.06.2023).
7. Звіт Вищої кваліфікаційної комісії суддів за 2016 рік. URL: <https://vkksu.gov.ua/statistics?year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2016> (дата звернення: 19.06.2023).
8. Пономаренко Є.Ю. Проблемні питання юридичного механізму звільнення та припинення повноважень судді. *Науковий вісник публічного та приватного права: зб. наук. пр.* 2017. № 2. С. 73–78.
9. Пономаренко Є.Ю. Окремі аспекти вдосконалення нормативно-правового регулювання процедури звільнення судді з посади. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 69–72.